

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA

ELMİN İNKİŞAFI FONDU

ƏLİYEVƏ TURANƏ

UŞAQ İNKİŞAFININ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

HUMANİTAR VƏ İÇTİMAİ ELMLƏR

3 yaş

4 yaş

5 yaş

*** UŞAQ İNKİŞAFI *** FİZİKİ *** KOQNİTİV *** SOSİAL *** EMOSİONAL *** NİTQ ***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun
qrant layihəsi çərçivəsində nəşr olunmuşdur

Turanə Əliyeva

UŞAQ İNKİŞAFININ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Bakı - Elmin İnkişafı Fondu - 2015

Elmi redaktor:

psixologiya elmləri doktoru, professor **Əliyeva Kamilə Ramiz qızı**,
Bakı Dövlət Universitetinin Sosial və pedaqoji psixologiya
kafedrasının müdiri

Əliyeva T.Ə. Uşaq inkişafının qiymətləndirilməsi. Bakı: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu, 2015. - 284 s.

Kitabda qiymətləndirmə prosesinin tərfi verilir, məktəbəqədər qiymətləndirmənin tarixinə nəzər salınaraq qiymətləndirmənin və ölçü alətlərinin hazırkı vəziyyətinə baxış keçirilir, həmçinin qiymətləndirmə prosesinə istiqamət verilməsi üçün istifadə olunan ekoloji yanaşma təqdim olunur. Bundan əlavə, məktəbəqədər yaşlı uşaqların psixoloji qiymətləndirilməsi zamanı rastlaşılan etik məsələlər, əməl ediləcək prosedurlar və qiymətləndirmə zamanı ümumi məsələlər əhatə olunur. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların normal inkişafına nəzər salınaraq, fiziki və motor, koqnitiv, sosial və mənəvi, emosional, həmçinin, nitq inkişafına dair məlumat təqdim edlir. Hər bir inkişaf sahəsi daxilində müxtəlif mərhələlər və onların uşağın inkişafında əhəmiyyəti müzakirə olunur. Uşaq inkişafının qiymətləndirilməsi üçün Kanada, Litva və bir sıra digər ölkələrdə məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafının qiymətləndirilməsində geniş istifadə olunan Uşaqların Skrininqi üçün Diaqnostik Vəsaitinin (USDV) yaranma tarixi, psixometrik xüsusiyyətləri müzakirə olunur və bunun davamı olaraq, USDV-nin Azərbaycana kross-kultural adaptasiya prosesi təfsilatı ilə təqdim olunur.

Kitab əsasən psixologiya ixtisası üzrə ali təhsil pilləsinin bakalavr və magistr səviyyələrində təhsil alan tələbələrə və psixoloji qiymətləndirmə sahəsində müəyyən kurslar keçmiş və etibarlılıq, mötəbərlik və standartlaşmanın əsas psixometrik məfhumları haqqında məlumatlı olan peşakarları uşaq inkişafı və onun qiymətləndirilməsi sahəsində müvafiq bilik və bacarıqlarla təmin etmək məqsədilə hazırlanıb.

Bu iş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir –
Qrant № EIF-2012-2(6)-39/31/5

EIF-2012-2(6)-39/31/5-M-02

ISBN: 978-9952-8185-1-2

© Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondu, 2015
© Turanə Ə. Əliyeva, 2015

Bu əsər 2012-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu tərəfindən Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyində qeydiyyatdan keçirilmiş və əsərin qeydiyyatı haqqında 04/C-6473-12 nömrəli Şəhadətnamə verilmişdir.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	6
Foreword	8
Предисловие	10
Giriş	12
I HİSSƏ. Məktəbəqədər yaş dövrü və inkişafın qiymətləndirilməsi	16
I Fəsil. Qiymətləndirmə prosesi	16
1.1. Qiymətləndirmənin tərifləri.....	16
1.2. Qiymətləndirmənin ekoloji modeli.....	21
II Fəsil. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafının qiymətləndirilməsi zamanı etik məsələlər	26
2.1. Qiymətləndirmə alətinin mötəbərliyi.....	27
2.2. Məlumatlı razılıq.....	28
2.3. Məxfilik.....	28
II HİSSƏ. Məktəbəqədər yaş dövründə fiziki və psixososial inkişafın xüsusiyyətləri	30
I Fəsil. Məktəbəqədər yaş dövrü	30
II Fəsil. Fiziki və motor inkişaf	32
2.1. Boy və çəki.....	32
2.2. Beyin inkişafı.....	34
2.3. Motor inkişaf.....	36
III Fəsil. Koqnitiv inkişaf	37
3.1. Diqqət və hafizə.....	37
3.2. Simvolizasiya.....	38
3.3. Koqnitiv nəzəriyyələr.....	39
IV Fəsil. Nitq inkişafı	42
V Fəsil. Sosial və mənəvi inkişaf	48
5.1. Mən konsepsiyası.....	48
5.2. Özünə hörmət hissi.....	49
5.3. Kontrolün mövqeyi.....	49
5.4. Sosial müqayisə.....	50
5.5. Sosial və mənəvi anlayışlar.....	50
VI Fəsil. Emosional inkişaf	57

6.1. Psixo-sosial mərhələlər.....	57
6.2. Əsas emosiyaların yaranma ardıcılığı.....	58
6.3. Emosiyaların tənzimlənməsi.....	60
III HİSSƏ. Uşaqların Skriningi üçün Diaqnostik Vəsaitin yaranması və kross-kultural adaptasiyası.....	63
I Fəsil. Uşaqların Skriningi üçün Diaqnostik Vəsaitin yaranma tarixi və tətbiq sahələri	63
1.1. Vəsaitin yaranma tarixi.....	63
1.2. Vəsaitin formatı.....	65
1.3. Vəsaitin təsviri.....	67
II Fəsil. Standartlaşdırma tədqiqatı.....	73
2.1. Tədqiqatın məqsədi.....	73
2.2. Tədqiqatın seçməsi.....	74
2.3. Məlumatın toplanması.....	75
2.4. Nəticələrin təhlili.....	77
2.5. Yekun bəndlərin seçimi.....	79
III Fəsil. Normativ tədqiqat.....	80
3.1. Tədqiqatın məqsədi.....	80
3.2. Tədqiqatın seçməsi.....	81
3.3. Seçmənin formalaşdırılması.....	86
3.4. Məlumatın toplanması.....	88
3.5. Nəticələrin təhlili.....	89
3.5.1. Demografik məlumat.....	89
3.5.2. İkitərəfli (biserial) korrelyasiyalar.....	92
3.5.3. Normalar: faiz nisbətləri.....	95
IV Fəsil. Etibarlılıq tədqiqatı.....	96
4.1. Müşahidəçi etibarlılığı.....	97
4.2. Retest etibarlılığı.....	97
4.3. Daxili sabitlik.....	101
4.4. Ölçünün standart xətası.....	101
V Fəsil. Şkalalar arası korrelyasiya.....	102
VI Fəsil. Uşaqların Skriningi üçün Diaqnostik Vəsaitin Azərbaycan kontekstinə kross-kultural adaptasiyası, tətbiqi və tədqiqat materiallarının təhlili.....	104
6.1. Beynəlxalq standartlar və yerli kontekst.....	104

6.2. Kross-kultural adaptasiya tədqiqatının məqsədi.....	112
6.3. Tərcümə prosesi.....	112
6.4. Keyfiyyət təhlili.....	114
6.5. Sahə sınağı.....	115
6.6. Kəmiyyət təhlili.....	117
6.6.1. Tədqiqatın seçməsi.....	117
6.6.2. Məlumatın toplanması.....	120
6.6.3. Nəticələrin psixometrik təhlili.....	122
VII Fəsil. Uşaqların Skriningi üçün Diaqnostik	
Vəsaitin həyata keçirilmə prosesi.....	137
7.1. Qiymətləndirmə mühiti.....	137
7.2. Qiymətləndirmə zamanı istifadə olunan əyani vəsait....	138
7.3. Qiymətləndirmə müddəti.....	138
7.4. Şkala və bəndlərin ardıcılılığı.....	139
7.5. Yaşın hesablanması.....	140
7.6. Aşağı və yuxarı həddlər.....	141
7.7. Cavabların qeyd edilməsi.....	142
Kitabın yazılmasında istifadə edilmiş ədəbiyyat.....	143
Əlavələr.....	154